

บางระกำโมเดล : ต้นแบบการดำเนินชีวิตภายใต้ปัญหาอุทกภัย
Bang Rakam Model : A model for living life under flood problems.

มานะ น้อยดี, ยุวชล เกษรประทุม,

วสันต์ ทองกวอด และ โชติ บดีรัฐ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Mana Noidee, Yuwachon Kessornpatoom,

Wasan Thongkuod and Chot Bordeerut

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail : VoLunteer.bk18@gmail.com

บทคัดย่อ

เมื่อบางระกำเป็นต้องกลายมาเป็นพื้นที่รับน้ำ ยามเกิดฝนตกหนัก เนื่องจากมีสภาพภูมิศาสตร์เป็นที่ลุ่มต่ำ ดินเป็นดินร่วนปนทราย หน่วยงานภาครัฐจึงได้คัดเลือกเป็นพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่หน่วงน้ำและผันน้ำเข้าสู่พื้นที่บางระกำโมเดลเพื่อชะลอการระบายน้ำเข้าสู่แม่น้ำน่าน แม่น้ำเจ้าพระยา ลดปัญหาอุทกภัยในเมืองหลวง ทำให้พื้นที่เกิดน้ำท่วมขังในทุก ๆ ปี ดังนั้นประชาชนจึงต้องเข้าใจและประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ และอยู่ร่วมกับสภาพน้ำท่วมที่เกิดขึ้นได้สามารถดำรงวิถีชีวิตภายใต้ปัญหาอุทกภัยได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : บางระกำโมเดล; ต้นแบบ; การดำเนินชีวิต; ปัญหาอุทกภัย

Abstract

When Bang Rakam had to become a water catchment area, there is heavy rain because the geography is lowland. The soil is sandy loam. Government agencies have therefore selected this area as a water retention area and divert water into the Bang Rakam Model area to slow down the drainage of water into the Nan River and Chao Phraya River reduce flooding problems in the capital cause the area to flood every year. Therefore, people must understand and apply knowledge in adapting to changes in various fields and coexist with the flooding conditions. That can able to maintain a sustainable way of life under flood problems.

Keywords : Bang Rakam Model; Prototype; Lifestyle; Flood problems.

* วันที่รับบทความ : 18 ตุลาคม 2566; วันที่แก้ไขบทความ 29 มิถุนายน 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 30 มิถุนายน 2567

Received: October 18, 2023; Revised: June 29, 2024; Accepted: June 30, 2024

บทนำ

โดยนับตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2554 ประเทศไทยต้องประสบกับมหาอุทกภัยที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจเสียหาย เกิดความเสียหายในหลายๆ ด้าน จนทำให้ประเทศไทยกลับมาทบทวนสาเหตุน้ำท่วมอย่างจริงจัง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายซ้ำซากเช่นเดิมอีก จนตกผลึกเป็นโครงการที่มีชื่อว่า บางระกำโมเดล ในปีพุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากการร่วมมือแบบบูรณาการของทุกภาคส่วน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหา น้ำท่วม-น้ำแล้ง ในพื้นที่ลุ่มต่ำ บริเวณลุ่มแม่น้ำยม และบริหารจัดการน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งแนวทางในการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบของโครงการบางระกำโมเดลนั้น จะเป็นการเปลี่ยนแปลงปฏิทินการเกษตรใหม่ โดยเลื่อนระยะเวลาการเก็บเกี่ยวให้เร็วขึ้นก่อนฤดูน้ำหลากจะมาถึง ให้เริ่มเพาะปลูกก่อนช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเดิมจะเริ่มเพาะปลูกในช่วงเดือนพฤษภาคม คลอบคลุมจังหวัด 2 จังหวัด คือ สุโขทัย และพิษณุโลก เป็นพื้นที่โดยประมาณ 260,000 ไร่เศษ (สุริมนต์ คำคุ้ม, 2566) โดยเกษตรกรสามารถเริ่มเตรียมแปลงเพาะปลูกข้าวนาปีได้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายนของทุกปี เพื่อให้พี่น้องเกษตรกรได้เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วเสร็จก่อนที่ฤดูน้ำหลากจะมาถึง ช่วยลดความเสี่ยงปัญหาน้ำท่วมเสียหาย และยังช่วยสร้างความมั่นคงด้านน้ำให้ชาวนาในทุกบางระกำได้เป็นอย่างดีภายหลังจากที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว ทางโครงการจะใช้พื้นที่เป็น “แก้มลิงธรรมชาติ” เพื่อรองรับน้ำในช่วงฤดูน้ำหลากและปริมาณน้ำฝนที่ตกในพื้นที่ สามารถนำเข้าไปกักเก็บในพื้นที่ช่วยลดปัญหาผลกระทบอุทกภัย ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนและเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ และในระหว่างที่มีการกักเก็บน้ำไว้ในทุ่งบางระกำ ได้มีการบูรณาการร่วมกับกรมประมง ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรด้วยจัดหาพันธุ์ปลาปล่อยมาปล่อยในทุ่งบางระกำ เพื่อสร้างอาชีพประมงเป็นรายได้เสริมให้กับเกษตรกรได้อีกทางหนึ่งด้วย และเมื่อถึงเดือนพฤศจิกายนจะมีการระบายน้ำออกจากทุ่งบางระกำ โดยให้เหลือน้ำค้างทุ่งไว้ให้เกษตรกรได้เตรียมแปลงเพื่อทำนาปรังต่อไปเป็นการประหยัดน้ำต้นทุนให้เขื่อนหลักได้เป็นอย่างมาก จากประโยชน์ที่ได้รับของโครงการบางระกำโมเดล ทำให้เกษตรกรและประชาชน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเมื่อน้ำหลากไหลมาชาวทุ่งบางระกำก็แปลงผืนน้ำให้เป็นแหล่งทำกิน นับเป็นความสำเร็จที่ช่วยให้เกิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุตรดิตถ์, 2566)

บางระกำโมเดล จึงถือได้ว่า เป็นพื้นที่ต้นแบบในการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยให้แก่พื้นที่อื่นๆ แต่กลับต้องแบกรับภาระอุทกภัยไว้เอง และเป็นพื้นที่ต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิตร่วมกับสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้นให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน เนื่องจากมีระยะเวลาที่เกิดอุทกภัยนานร่วม 4 เดือนซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานในการต้องอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมที่ไม่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตประจำวัน มีความยากลำบากในด้านพื้นที่ด้านอาชีพ ด้านการสัญจร ด้านการใช้ชีวิตประจำวัน และด้านอื่นๆ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ต้องมีปรับตัวต้องเรียนรู้ พยายามอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนเกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชน โดยนำองค์ความรู้จากภาคส่วนต่างๆ ที่ผู้นำหรือบุคคลภายนอกเข้ามาถ่ายทอดและมอบไว้ให้กับชุมชน นำมาประยุกต์ใช้ในครัวเรือน เมื่อการปรับตัวและเรียนรู้ดังกล่าวดำเนินไปจน

ตกผลึกเป็นประสบการณ์ เหล่านั้นคือ ผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจนในการปรับตัวกับภัยที่เกิดขึ้นและดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสถานการณ์ได้อย่างยั่งยืน

ปัญหาอุทกภัย

อุทกภัยเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดจากน้ำ ในสภาพของน้ำท่วม น้ำท่วมฉับพลัน หรือน้ำไหลเอ่อล้นฝั่งแม่น้ำลำธารทางน้ำ เข้าท่วมพื้นที่ซึ่งปกติไม่ได้อยู่ใต้อิทธิพลน้ำ หรือเกิดจากการสะสมน้ำบนพื้นที่ที่ระบายออกไม่ทัน ทำให้พื้นที่นั้นปกคลุมไปด้วยน้ำ โดยการเกิดอุทกภัยมาจากหลายสาเหตุ ทั้งโดยทางธรรมชาติและเกิดจากฝีมือมนุษย์ ซึ่งอาจเกิดจากฝนตกหนักต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน ในบางครั้งอาจทำให้เกิดแผ่นดินถล่ม การเกิดอุทกภัยจากน้ำทะเลหนุน เขื่อนพัง ก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดอุทกภัยได้ ซึ่งอุทกภัยทำให้เกิดความเสียหายทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สินและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมไปถึงความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจด้วย ซึ่งอุทกภัยมีความรุนแรง และรูปแบบต่าง ๆ กันออกไป ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ และสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่โดยมีลักษณะดังนี้

1. น้ำป่าไหลหลากหรือน้ำท่วมฉับพลัน มักจะเกิดขึ้นในที่ราบต่ำหรือที่ราบลุ่มบริเวณใกล้ ภูเขาต้นน้ำ อันเกิดขึ้นเนื่องจากฝนตกหนักเหนือภูเขาต่อเนื่องเป็นเวลานาน ทำให้จำนวนน้ำ สะสมมีปริมาณมากจนพื้นดินและต้นไม้ดูดซับไม่ไหว ทำให้น้ำไหลบ่าลงสู่ที่ราบต่ำเบื้องล่าง อย่างรวดเร็ว มีอำนาจทำลายล้างอย่างรุนแรง ทำให้บ้านเรือนพังเสียหายและอาจทำให้เกิดอันตรายถึงชีวิตได้

2. น้ำท่วมหรือน้ำท่วมขัง เป็นลักษณะอุทกภัยที่เกิดขึ้นจากปริมาณน้ำสะสมจำนวนมากที่ ไหลบ่าในแนวระนาบจากที่สูงไปยังที่ต่ำ เข้าท่วมอาคารบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาได้รับความเสียหาย หรือ เป็นสภาพน้ำท่วมขังในเขตเมืองใหญ่ ที่เกิดจากฝนตกหนักต่อเนื่องเป็นเวลานาน มีสาเหตุมาจากระบบการระบายน้ำไม่ดีพอ มีสิ่งกีดขวางทางระบายน้ำ หรือเกิดน้ำทะเลหนุนสูงกรณีพื้นที่อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล

3. น้ำล้นตลิ่ง เกิดขึ้นจากปริมาณน้ำจำนวนมากที่เกิดจากฝนหนักต่อเนื่อง ที่ไหลลงสู่ลำน้ำ หรือแม่น้ำมีปริมาณมากจนระบายลงสู่ลุ่มน้ำด้านล่างหรือออกสู่ปากน้ำไม่ทัน ทำให้เกิดสภาวะน้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมเรือกสวนไร่นาตามสองฝั่งน้ำ จนได้รับความเสียหาย ถนนหรือสะพานอาจชำรุดทางคมนาคมถูกตัดขาดได้ (ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

ปัญหาอุทกภัย จึงสร้างความเสียหายรอบด้านให้กับประชาชน ทั้งชีวิต ทรัพย์สิน และเศรษฐกิจส่งผลกระทบเป็นรูปแบบลักษณะห่วงโซ่ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พืชเศรษฐกิจถูกทำลาย สัตว์เศรษฐกิจถูกทำลาย สินค้ามีราคาสูงขึ้น เนื่องจากสินค้าขาดแคลน นอกจากนั้นยังทำให้ประชาชนขาดรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกร หรือไม่สามารถเดินทางไปประกอบอาชีพอื่นได้เพราะถูกน้ำท่วมขังและทำลายผลผลิตทางการเกษตรหรือเส้นทางสัญจร เหล่านี้เป็นผลกระทบที่เป็นวงจรสืบเนื่องต่อกันอันมาจากอุทกภัย

สร้างความเสียหายเป็นวงกว้าง และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ใช้เวลานานในการฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมให้กลับมาเป็นดังเช่นเดิม

คณะผู้เขียนเห็นว่า ปัญหาอุทกภัยเป็นปัญหาที่สำคัญอันส่งผลกระทบอย่างมากต่อประเทศและต้องได้รับการแก้ไขในพื้นที่อย่างเร่งด่วนเนื่องจากอุทกภัยทำให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างและรวดเร็ว เพราะเมื่อเกิดภัยจะส่งผลกระทบในรูปแบบต่อเนื่องจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งและขยายความเสียหายยิ่งขึ้นไปอีก หากพื้นที่ใดถูกน้ำท่วมขัง ก็เสมือนถูกตัดขาดจากโลกภายนอก พื้นที่ที่ขาดน้ำ ขาดอาหาร ขาดการสื่อสาร ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ขาดไฟฟ้า และหากขาดในสิ่งต่างๆ ที่จำเป็น ประชาชนก็คงจะขาดชีวิตไปด้วยเช่นกัน เหล่านี้ คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นและต้องยอมรับว่า มันคือผลกระทบอันมหึมาและมีความจำเป็นที่จะต้องให้หน่วยงานรัฐทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมและแก้ไขให้กับประชาชนเพื่อให้ประชาชนสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ได้อย่างปกติสุข

หลักการของบางระกำโมเดล

บางระกำโมเดล ถูกพูดถึงครั้งแรกหลังจากที่น้ำท่วมใหญ่ปี 2554 ภายใต้รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร หลังจากที่เดินทางมาที่ ตำบลบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อทำพื้นที่ดังกล่าวเป็นตัวอย่างในการแก้ไขปัญหา น้ำท่วม โดยมีสัญลักษณ์คือ การขุดบึงขนาดใหญ่ 3 แห่งเป็นที่รองรับน้ำ เนื่องจากบางระกำเป็นหนึ่งในแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญของ จังหวัดพิษณุโลกที่มีสภาพเป็นที่ราบลุ่มต่ำ เป็นแหล่งรับน้ำ และถูกน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลานานต่อมาเมื่อปี 2560 กองทัพบกที่ 3 กรมชลประทานจังหวัดพิษณุโลก และ จังหวัดสุโขทัย ร่วมมือจัดตั้ง "โครงการบางระกำโมเดล 60" โดยคัดเลือกพื้นที่ลุ่มต่ำประมาณ 265,000 ไร่ ใน 2 จังหวัดดังกล่าว ซึ่งคาดว่าหากใช้เป็นพื้นที่รับน้ำนองในช่วงฤดูน้ำหลาก จะสามารถหน่วงน้ำได้สูงสุดประมาณ 400 ล้าน ลบ.ม. และมีการเพิ่มพื้นที่เป็น 382,000 ไร่ สามารถรองรับน้ำได้ 550 ล้าน ลบ.ม. โดยหลักการของโครงการนี้คือ ให้ชาวนาย่นเวลาทำนาเร็วขึ้น 1 เดือน เป็นเดือนเมษายน และเก็บเกี่ยวผลผลิตภายในเดือนกรกฎาคม เรียกว่าเป็นการ "ปรับปฏิทินการเพาะปลูก" หลังจากนั้นกลางเดือนสิงหาคม ให้เริ่มรับน้ำเข้าทุ่งหน่วงน้ำ โดยการปิดประตูระบายน้ำในเขื่อน เพื่อให้น้ำเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่เป้าหมายของโครงการบางระกำโมเดล และระบายน้ำออกเดือนพฤศจิกายน นอกจากจะทำให้ผลผลิตของเกษตรกรไม่เสียหายจากการถูกน้ำท่วม ยังชะลอการระบายน้ำไม่ให้กระทบกับพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ที่จะไหลเข้าสู่กรุงเทพฯ ในที่สุด (นนท์ชนก วงษ์สมุทร, 2561) หลักการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นหลักการที่ดี และมีแนวทางที่สามารถชะลอการเกิดอุทกภัยให้แก่พื้นที่ภาคกลางและพื้นที่ในเขตเมืองหลวงอย่างได้ผล ซึ่งประเด็นการแก้ปัญหาเหล่านี้ เกิดขึ้นมาจากการถอดบทเรียนการเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปี 2554 จนออกมาเป็นข้อมูลให้กับหลายภาคส่วนได้ศึกษาจนพบสาเหตุ คือ ไม่มีพื้นที่รองรับน้ำ ไม่มีพื้นที่ชะลอน้ำ ไม่มีพื้นที่ลักษณะแก้มลิง อันเป็นการจัดการบริหารน้ำอย่างเป็นระบบ หน่วยงานทุกภาคส่วนไม่ได้มีการทำงานสื่อสาร หรือบูรณาการร่วมกัน ส่งผลให้น้ำที่ไหลมาจากทาง

เหนือ ผ่านแม่น้ำสายหลัก ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม หรือแม่น้ำน่าน ไหลลงมารวมกันสู่ภาคกลาง จังหวัดที่แม่น้ำไหลผ่านมาก็ไม่ได้ดำเนินการบริหารจัดการน้ำ หรือทำการหน่วงน้ำ ผันน้ำเข้าสู่พื้นที่ที่สามารถระบายน้ำได้ เนื่องจากเกรงว่า หากระบายน้ำเข้าสู่พื้นที่ของตนเองแล้ว ประชาชนในพื้นที่ที่จะได้รับความเดือดร้อน ทรัพย์สินของประชาชนจะได้รับความเสียหาย ผลผลิตทางการเกษตรก็จะเสียหายตามไปอีก เกิดความเสียหายต่อพื้นที่อันประเมินค่าไม่ได้ จึงเป็นสาเหตุที่ว่า ทำไมจะต้องผันน้ำเข้าสู่พื้นที่ให้ประชาชนของตนเองต้องเดือดร้อน ภาคส่วนราชการในขณะนั้น จึงไม่เลือกที่จะผันน้ำท่วมเข้าสู่พื้นที่ของตนเองและปล่อยน้ำไหลผ่านไป ทำให้น้ำที่มีปริมาณมหาศาลเกิดการรวมตัวแล้วพุ่งทะลักเข้าสู่พื้นที่เมืองหลวงกรุงเทพมหานคร อันเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำของภาคกลาง และเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย ทำให้เกิดมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ของประเทศ และเกิดความเสียหายอย่างมหาศาล

คณะผู้เขียนเห็นว่า หลักการของบางระกำโมเดลที่จัดตั้งขึ้นมา เกิดจากการหารือ และถอดบทเรียนจากข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น จนเป็นที่ยุติแล้วว่า การเสียสละพื้นที่หนึ่ง เลือกพื้นที่นั้นมาพัฒนาให้สามารถบริหารจัดการน้ำที่ไหลบ่ามาจากทางเหนือ และบริหารจัดการเพื่อบรรเทาให้ส่งผลกระทบต่อประชาชนในภาพรวมให้น้อยที่สุดนั้น คือทางเลือกที่ดีที่สุดในการช่วยเหลือประชาชนส่วนใหญ่และพหุเศรษฐกิจของประเทศเอาไว้ ไม่ให้เกิดความเสียหาย แต่ในหลักการการเลือกพื้นที่เพื่อให้พื้นที่หนึ่งแบกภาระอุทกภัยไว้ ก็มีข้อคำถามมากมายว่า เป็นการเลือกที่ยุติธรรมเพียงไร เพราะการแบกภาระด้านอุทกภัยไว้ไม่ใช่เพียงแค่ภาระอย่างเดียว แต่ภาระดังกล่าวคือ การแบกภาระที่หนักเกินจะบรรยาย และมาพร้อมกับปัญหาในหลายๆ ด้าน ที่ต้องแก้ปัญหา หรือรอหน่วยงานเข้ามาแก้ไขเพื่อบรรเทาทุกข์ แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่บางระกำโมเดลได้รับเงินช่วยเหลือในกรณีเกิดอุทกภัยเกิน 24 ชั่วโมง เป็นจำนวนเงิน 5,000 บาท 7,000 บาท และ 9,000 บาท ตามหลักเกณฑ์ก็ตาม แต่ก็คงจะไม่เพียงพอที่จะชดเชยโอกาสและรายได้ที่ต้องสูญเสียไป

การวิเคราะห์บางระกำโมเดลต้นแบบการดำเนินชีวิตภายใต้ปัญหาอุทกภัย

1. เกษตรกรปรับวิถีการดำรงชีวิตอย่างไร จากการปรับตัวอย่างหนักหน่วง เรียนรู้แก้ไข จากผิดเป็นถูก จากน้อยเป็นมาก จนทุกข์กลายเป็นสุข เหล่านี้คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านองค์ความรู้จากหลาย ๆ แห่ง ภาครัฐก็มีการเรียนรู้นำองค์ความรู้เทคโนโลยีต่างๆ มาปรับใช้กับประชาชนในพื้นที่จนกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนด้านการใช้ชีวิต ด้านความเป็นอยู่ในพื้นที่ อาทิเช่น มีการแจ้งเตือนระดับน้ำจากหน่วยงานภาครัฐ การเตือนภัยล่วงหน้าเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารตามสถานการณ์จริงในพื้นที่เพื่อเตรียมความพร้อมหากมีภัยพิบัติเกิดขึ้น เช่น ลดความเสียหายกับผลที่จะตามมาและเป็นการสร้างความเชื่อมั่น ด้านความปลอดภัยให้กับประชาชนด้วย (ปรีชา เรืองจันทร์, 2559) ทำให้ประชาชนสามารถได้รับข้อมูลข่าวสารน้ำที่จะไหลมา เตรียมการขนย้ายสิ่งของขึ้นสู่ที่สูง เตรียมความพร้อมรับน้ำที่จะเอ่อล้นเข้าท่วมบ้านเรือนได้ทันทั่วทั้ง มีการปรับตัวในลักษณะการ

ปรับเปลี่ยนพื้นที่และวิถีการดำรงชีวิต โดยอธิบายผ่านทางหลักฐานทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่อำเภอบางระกำ (กวินธร เสถียร, 2562) คือ

- 1) สถาปัตยกรรมเปียกน้ำ (wet architecture) พบได้จากการสร้างบ้านเรือนแบบยกใต้ถุนสูง
- 2) ภูมิทัศน์เปียกน้ำ (wet landscape) เป็นการปลูกพืชป้องกันการพังทลายของตลิ่ง
- 3) เครื่องมือเครื่องใช้เปียกน้ำ (wet fishery basketries) เพื่อการดำรงชีพ

เหล่านี้คือ การปรับตัวของประชาชนและเอาตัวรอดจากสถานการณ์อุทกภัยที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์จากมากไปสู่น้อย ลดความเสียหายให้น้อยลง จากเดิมที่ถูกน้ำท่วมจนบ้านเรือนเสียหาย ข้าวของเครื่องใช้ ทรัพย์สินลอยไปกับน้ำ ก็มีการเรียนรู้และคาดการณ์ปริมาณน้ำที่จะท่วม โดยดูจากรอยดินน้ำท่วมในปีก่อน แล้วยกระดับบ้าน หรือถมดินให้สูงขึ้นกว่าเดิม เพื่อไม่ให้น้ำท่วมซ้ำในปีต่อไป มีการปลูกพืชคลุมดินในแนวริมตลิ่งของพื้นที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่สำคัญเพื่อไม่ให้น้ำพัดเอาดินและสิ่งจำเป็นลอยไปกับน้ำไป ซึ่งก็เป็น การนำองค์ความรู้จากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้อย่างเห็นผลได้ชัดเจน มีการดำรงชีวิตที่เกี่ยวกับน้ำ มีการปรับเปลี่ยนอาชีพให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เพราะน้ำที่ไหลมาจากภาคเหนือ คงไม่ได้มีแค่อย่างเดียว แต่ยังมีสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในน้ำลอยตามน้ำมาด้วย จึงเป็นหนทางในการปรับเปลี่ยนอาชีพ เรียนรู้การจับปลา เพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตและเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว

2. การทำประมงในบางระกำโมเดล คือ การเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่บางระกำโมเดลเมื่อเกิดอุทกภัย เป็นการสร้างรายได้จากเดิมที่เกษตรกรมีการประกอบอาชีพทำนา แต่พื้นที่นาถูกแปรสภาพให้เป็นพื้นที่พังกน้ำและน้ำได้เข้าท่วมพื้นที่เป็นเวลานาน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและสร้างรายได้ให้กับตนเอง เพื่อพุงค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนในช่วงที่ไม่สามารถทำเกษตรกรรมได้ ให้สามารถมีรายได้หล่อเลี้ยงครอบครัวในช่วงระยะเวลาดังกล่าว โดยการทำประมงของชาวบ้านก็จะมีการเรียนรู้ ศึกษาเพิ่มเติมไม่ว่าจะเป็นชนิดพันธุ์ปลา วิธีการทำประมง รวมถึงการทำอุปกรณ์ประกอบการทำประมง มีการขอคำแนะนำจากประมงอำเภอกับแนวทางการทำประมงอย่างถูกต้องและไม่ผิดกฎหมาย มีการนำปลาไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อถนอมอาหารและเพิ่มมูลค่าสินค้าไปในตัว ดังคำขวัญอำเภอก่อนที่ “ยอดน้ำปลาปลาสร้อย” ที่แสดงให้เห็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาจากสภาพวิถีชีวิต จนวิถีชีวิตที่ได้มีการปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงโดยผ่านกระบวนการองค์ความรู้ต่างๆ เกิดเป็นสินค้าที่แสดงถึงต้นแบบวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่โดยมีหลายภาคส่วนราชการให้การสนับสนุนการประกอบอาชีพประมงให้เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ทำให้การทำประมงของประชาชนในพื้นที่สามารถดำเนินชีวิตได้จริง ยกตัวอย่างเช่น ดร.วราภรณ์ พรหมพจน์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวว่า "กระทรวงเกษตรฯ จะดูแลและใส่ใจพี่น้องเกษตรกรในพื้นที่รับน้ำอย่างใกล้ชิด โดยจะสร้างโอกาส สร้างอาชีพให้เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน และเชื่อมั่นว่าพื้นที่บางระกำเมื่อเป็นบางระกำโมเดลแล้ววิถีชีวิตจะเปลี่ยนไป ช่วงทำนาก็จะปลูกข้าว ช่วงหน้าน้ำหลากก็จะทำการประมง และแปรรูปสัตว์น้ำด้วย ซึ่งสินค้าของบางระกำจะต้องมีคุณภาพเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับ

ผู้บริโภคทั้งคนไทยและต่างประเทศต่อไป นอกจากนั้น ในอนาคตจะมีการขยายผลการส่งเสริมการแปรรูปสัตว์น้ำเพิ่มเติม เช่น ปลาอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์ โดยมีแผนที่จะสนับสนุนการใช้โรงอบพลังงานแสงอาทิตย์ และจะสนับสนุนการเพิ่มมูลค่า พร้อมยกระดับสินค้าแปรรูปของบางระกำให้เป็นสินค้าโดดเด่นประจำถิ่น เพื่อเป็นการสนับสนุนให้พี่น้องบางระกำมีรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นับเป็นการสร้างวิกฤตให้เป็นโอกาส เสริมสร้างอาชีพและรายได้ได้อย่างมั่นคง" (เกษตรพันธุ์ 9, 2561) ในส่วนของหน่วยงานอื่น เช่น กรมชลประทานได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากกรมประมงเป็นประจำทุกปี โดยปีนี้ได้รับการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากกรมประมง 20 ล้านตัว ซึ่งมากกว่าปีที่แล้ว ปล่อยไป 5 ล้านตัว แบ่งเป็นปลาขนาด 3-5 ซม.จำนวน 5 ล้านตัว ปลาวัยอ่อน อายุ 3 วัน 15 ล้านตัว อาทิ ปลาสวายขาว ปลาดุกขาว ปลาดุกอุย ปลาหมอสี ปลาหมอเทศ ปลากระแห ปลาดุกขาวทอง ซึ่งขณะนี้ได้นำมาดำเนินการปล่อยปลา ขนาด 3-5 ซม. เข้าพื้นที่ลุ่มต่ำทุ่งบางระกำไปแล้วประมาณ 1.5 ล้านตัว และจะทยอยปล่อยพันธุ์ปลาเพิ่มสัปดาห์ละ 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 จะทำการปล่อยปลาบริเวณจิกเอนบ้านใหม่โพธิ์ทอง ในวันที่ 11 กันยายน และจะทำการปล่อยปลาครั้งที่ 2 บริเวณหน้าวัดแม่ระหัน ในวันที่ 13 กันยายน โดยจะทำการปล่อยปลารวม 6 ครั้งจนครบจำนวน นอกจากนี้ ยังได้ประสานไปยังศูนย์ประมงตาก ขอรับการสนับสนุนกักก้ามกรามเพิ่มเติมอีกด้วย (สำนักข่าวไทย, 2562) จะเห็นได้ว่า การทำประมงของประชาชนในพื้นที่บางระกำโมเดลได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและส่วนราชการอย่างมาก เนื่องจากหน่วยงานราชการต่างๆ เล็งเห็นถึงความยากลำบากที่ประชาชนในพื้นที่ต้องเผชิญและได้รับ การให้การช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นหนทางใดก็ตาม ก็เป็นส่วนเล็กๆ ที่สำคัญต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้

คณะผู้เขียนได้ศึกษาถึงแนวทางการปรับตัวของประชาชนในพื้นที่บางระกำโมเดลแล้ว ยังมีการปรับตัวในด้านอื่นๆ อีก เช่น การปรับเปลี่ยนห้วงการทำนา จากเดิม 3 ครั้งในรอบปี เหลือเพียง 2 ครั้ง เพื่อหลีกเลี่ยงการทำนาในช่วงที่มีการผันน้ำเข้าพื้นที่มีการจัดหาจัดซื้อเรือเล็กไว้ที่บ้านเพื่อปรับวิธีการสัญจรให้สอดคล้องกับการเดินทางในช่วงเกิดอุทกภัย การปลูกพืชผักสวนครัวในกระถางเพื่อใช้ประกอบอาหารโดยใช้น้ำจากน้ำที่ท่วมขังรดน้ำต้นไม้ การปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพไปประกอบอาชีพรับจ้าง ซึ่งก็เป็นอีกหนทางในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว วิธีการต่างๆ คือ พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงคำว่า สัตว์ พืช หรือมนุษย์ ต่างก็ต้องปรับตัวเพื่อที่จะเอาชีวิตรอดจากสภาวะที่ยากลำบาก หากปรับตัวไม่ได้สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นก็จะตาย การดำเนินวิถีชีวิตบนอุทกภัยของชุมชนบางระกำโมเดลคือการเอาชีวิตรอดเช่นเดียวกันและสามารถทำได้อย่างดี หากจะกล่าวว่า พวกเขาคือต้นแบบในการดำรงชีวิตและอาศัยอยู่ร่วมกับการเกิดอุทกภัยจนเกิดความชำนาญ ก็คงจะกล่าวได้อย่างเต็มปาก

จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า ประชาชนในพื้นที่บางระกำโมเดลมีการปรับตัวกับปัญหาอุทกภัยในหลายด้าน ดังนี้ คือ 1) ด้านที่อยู่อาศัย มีการปรับพื้นที่ยกไถ่ถนนสูงหรือถมดินให้สูงขึ้น 2) ด้านการเพาะปลูก มีการปลูกพืชป้องกันการพังทลายของตลิ่งและพื้นที่อยู่ในพื้นที่น้ำท่วมได้ และ 3) ด้านอาชีพ มีการปรับเปลี่ยนอาชีพมาทำประมง เพื่อหารายได้เพิ่มเติม โดยมีการสนับสนุนจากภาครัฐ อาทิเช่น มีการแจ้งเตือนระดับน้ำจากหน่วยงานภาครัฐ การเตือนภัยล่วงหน้า ให้ข้อมูลข่าวสารตามสถานการณ์จริงในพื้นที่เพื่อเตรียมความพร้อมหากเกิดอุทกภัยขึ้น มีการให้ความรู้ด้านการทำประมงที่ถูกวิธีและถูกต้องตามกฎหมายมีการสนับสนุนและให้ความรู้ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการสนับสนุนลูกพันธุ์ปลาเพื่อปล่อยปลาลงในพื้นที่เหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้บางระกำโมเดลเป็นต้นแบบในการดำรงชีวิตภายใต้ปัญหาอุทกภัยที่ประสบความสำเร็จ

กวีนิตร เสถียร. (2562). *บทวิจารณ์หนังสือ เรื่อง ดิน น้ำ ข้าว และชาวนา ชาติพันธุ์วรรณนาของชาวนาบางระกำ*. หน่วยวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

นันท์ชนก วงษ์สมุทร. (2561). จับปลาเมื่อน้ำท่วม: ฟังเสียงชาวบ้านใน “บางระกำโมเดล”. ปีปี่นิเวศ ไทย. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566. แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com /thai/thailand-45597332>.

ปรีชา เรืองจันทร์. (2559). การดำเนินงานแก้ไขปัญหอุทกภัยในจังหวัดพิษณุโลก (บางระกำโมเดล). *พุทธชินราชเวชสาร*. 33 (3), 377-384.

วรารภรณ์ พรหมพจน์. (2561). ชู “บางระกำโมเดล” ส่งเสริมเกษตรกรทำประมงช่วงฤดูน้ำหลาก. เกษตรพันธุ์9. ปศุสัตว์-ประมง. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566. แหล่งที่มา: <https:// www.kaset1009.com/th/articles/133256-%E0%B8%8A%E0%B8%B9->

ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). “รู้จักภัยจาก อุทกภัย หรือน้ำท่วม”. คลังความรู้ภัยพิบัติทางธรรมชาติ. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566. แหล่งที่มา: <http://ndwc.disaster.go.th/>

สุธินันต์ คำคุ้ม. (2566). บางระกำโมเดลคืออะไร? เพื่อไทยเตรียมสานต่อโครงการ แก้ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566. แหล่งที่มา: <https:// www.springnews.co.th/keep-the-world/climate-change/836277>

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุตรดิตถ์. (2566). โครงการบางระกำโมเดล. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2566. แหล่งที่มา: <https://uttaradit.prd.go.th/th/content/page/index/id/ 162957>

สำนักข่าวไทย. (2562). ปล่อยปลาลงทุ่งบางระกำ หวังเพิ่มรายได้เกษตรกร. สำนักข่าวไทย. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 9 กันยายน 2566. แหล่งที่มา: <https://tna.mcot.net/tna-343181>.